

Коблянська О. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування Інституту банківських технологій та бізнесу Державного вищого навчального закладу Університету банківської справи, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-7455-8539

e-mail: elenakob@ukr.net

Захарчук А. І., магістр кафедри обліку і оподаткування Інституту банківських технологій та бізнесу Державного вищого навчального закладу Університету банківської справи, м. Київ, Україна

e-mail: anastasiyazakharchuk@gmail.com

Коблянська Г. Ю., кандидат економічних наук, бухгалтер, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0001-5262-6820

e-mail: gkoblianska@gmail.com

Методика і організація обліку доходів і витрат комерційних банків

Анотація. У статті досліджено облік доходів і витрат комерційних банків. Розглянуто принципи нарахування та відповідності доходів і витрат банку. Розкрито питання організації обліку у банках, складові системи сучасного бухгалтерського обліку, а також особливості відображення в обліковій системі банку доходів і витрат та накопичення, відображення інформації на рахунках шостого і сьомого класів. В дослідженні визначено особливості методики та організації обліку доходів і витрат у банках, досліджено економічну сутність витрат і доходів комерційного банку, здійснено аналіз сучасної класифікації витрат і доходів банку, визначено особливості обліку доходів та витрат банківської діяльності, а також напрямки їх удосконалення. Під час дослідження встановлено, що система бухгалтерського обліку банку відображає фінансові ресурси, задіяні у процесі банківської діяльності і складається з елементів, які впливають на доходи і витрати та кінцеві фінансові результати банку. Для удосконалення обліку доходів і витрат комерційних банків слід удосконалювати методику обліку і посилення конкуренції у банківській сфері. У такому випадку відчутні переваги будуть мати ті комерційні банки, в яких буде сформована чітка підсистема управлінського обліку.

Ключові слова: доходи; витрати; комерційний банк; кошти; банківська діяльність; облік доходів і витрат; результати діяльності банку.

Koblianska Olena, PhD (Economics), Associate Professor of Accounting and Taxation of Institute of Technology and Business Banking Higher Education Institution Banking University, Kyiv, Ukraine

Zakharchuk Anastasiia, Master of Accounting and Taxation Department of Institute of Technology and Business Banking Higher Education Institution Banking University, Kyiv, Ukraine

Koblianska Galina, PhD (Economics), accountant, Kyiv, Ukraine

Methodology and Organization of Accounting of Income and Expenses in Commercial Banks

Abstract. Introduction. The article investigates the accounting of the incomes and expenses of commercial banks. The principles of accrual and matching of incomes and expenses of the bank are shown. Issues the organization of accounting in banks that make up the system of modern accounting, as well as features of their reflection in the accounting system of the bank's income and expenditure and accumulation. Issues the display of information in the accounts of the sixth and seventh grades. During the research established that the accounting system of the bank reflects the financial resources involved in the process of banking activities and is comprised of elements that affect incomes and expenses and the final financial results of the bank.

Purpose. Determining features of the methodology and organization of accounting of incomes and expenses in banks, investigation of the economic essence of expenses and incomes of a commercial bank, determination of the characteristics of accounting incomes and expenses banking activities and the search for new ways to improve them.

Results. Incomes and expenses are derived from commercial banks, arising as a result of implementation of certain banking operations. Accounting system of bank incomes and expenses is the basis of the entire control system. In the bank financial statements there are the metrics for the real state of assets, liabilities, bank equity, which requires consideration of the characteristics of accounting income and expenses.

Conclusions. *To improve accounting of incomes and expenses of commercial banks should be improved accounting methods and increased competition in the banking sector. In this case, tangible benefits will be in those commercial banks in which is formed a clear subsystem of management accounting.*

Keywords: *accounting; income; expenses; commercial bank; money; banking; accounting of income and expenses; results of the bank's activities.*

JEL Classification: *M40.*

Постановка проблеми. В результаті проведення банківських операцій комерційні банки України отримують доходи, які впливають на збільшення економічних вигід у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до значного збільшення власного капіталу.

Сучасний стан розвитку економіки в державі потребує великої уваги до банківської системи. Для комерційних банків є важливим створення сприятливих умов для їх стабільності і функціонування. Для вирішення проблеми потрібно правильно та своєчасно відображати облікові операції в банку, зокрема безпомилково вести обліково-аналітичну роботу з відображення доходів та витрат банку, своєчасно складати та подавати звітність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед видатних вчених, що здійснили значний внесок у розвиток теорії бухгалтерського обліку, а саме в дослідження питань методики й організації обліку доходів та витрат банку, можна відзначити А. Герасимовича, Л. Кіндрацьку, М. Камінську, Т. Корпанюк, В. Лінника, С. Марченко, Б. Моссаковського, Л. Нападковську, Н. Єршову.

Формування цілей дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей методики та організації обліку доходів і витрат у банках, дослідження економічної сутності витрат і доходів комерційного банку, аналіз сучасної класифікації витрат і доходів банку, визначення особливостей обліку доходів та витрат банківської діяльності, а також пошук нових шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система бухгалтерського обліку в банку відображає потік ресурсів у процесі основної банківської діяльності і складається зі структурних елементів. Такі структурні елементи взаємопов'язані і виконують різні функції. Правильно організована система обліку в банках забезпечує:

- накопичення інформації про всі банківські операції, їх вартість та час проведення;
- перевірку правильності відображення інформації;
- точність записів у обліковій системі банку;
- підбиття підсумків та узгодженість бухгалтерських записів;
- повідомлення про помилки і розходження.

Перелічені завдання системи бухгалтерського обліку перетворюють її на самостійного генератора інформаційного поля, завдяки якому на рівні кожного банку формується мікроекономічна модель його господарської діяльності. Важливим елементом

функціонування системи обліку є встановлення правил документообігу за операціями з урахуванням вимог нормативно-правових актів Національного банку України (НБУ); договорів між банком і клієнтом, між банками-кореспондентами. Чіткий механізм документообігу забезпечує своєчасне формування і одержання первинних документів, відображення інформації про операції в облікових регістрах та виконання процедур контролю. Відправною точкою ефективного облікового механізму в банку є первинний облік, що базується на документуванні банківських операцій. Первинні документи – це підстава для відображення операцій на відповідних рахунках.

Інформація, наведена у первинних документах, систематизується у регістрах синтетичного та аналітичного обліку банку, до яких належать: особові рахунки й виписки з них, аналітичні рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій, книги реєстрації відкритих рахунків, оборотно-сальдовий баланс.

Порядок відкриття (закриття) та режим рахунків установлюються нормативно-правовими актами Національного банку. Кожна операція банку відображається за балансовими або позабалансовими рахунками чинного плану рахунків. План рахунків бухгалтерського обліку банків України посідає важливе місце серед інструментарію фінансового обліку. Головна умова побудови плану рахунків – орієнтація на формування показників фінансової звітності. В його основі покладені загальноприйняті у міжнародній практиці принципи і міжнародні стандарти та національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Побудова плану рахунків забезпечує ведення облікових процедур так:

- фінансовий облік ведеться за єдиним планом рахунків, обов'язковим до застосування всіма банками другого рівня;
- вимірювання об'єктів фінансового обліку підтверджується документально за кожною господарською операцією;
- оцінка об'єктів обліку описується обліковою політикою банку, що узагальнює методи визнання вартості об'єктів, яку фіксують за статтями фінансової звітності або визнають у звіті про прибутки та збитки;
- узагальнення первинної інформації провадиться спочатку на рахунках аналітичного обліку, а потім – на синтетичних балансових рахунках, що їх передбачено планом рахунків;
- позабалансові операції відображаються в обліку за системою подвійного запису за допомогою спеціальних контррахунків;

– план рахунків забезпечує мультивалютний облік операцій.

У фінансовому обліку банків оперують категорією «прибуток» або «збиток» як економічним результатом діяльності будь-якого банку. Метою діяльності банку, як і будь-якого іншого суб'єкта господарювання, є отримання максимального прибутку. Економічний результат діяльності банку визначається як різниця між доходами та витратами за звітний період. Доходи і витрати – це складові економічного результату банківської діяльності. Під доходами розуміють збільшення економічних вигід, яке являє собою збільшення активів або зменшення зобов'язань, що обумовлює зростання власного капіталу (без урахування зростання капіталу за рахунок внесків акціонерів). Будь-який банк прагне до збільшення доходів за рахунок активів, які здатні його приносити або збільшувати. Витрати – це зменшення економічних вигід, яке відбувається у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками). Витрати пов'язані не тільки з утриманням банку, розрахунками з працівниками, але й здійсненням таких операцій, які у майбутньому принесуть доходи.

Облік доходів і витрат банку повинен базуватися на основі базових принципів міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Це означає, що визнані доходи і витрати відображаються в обліку із застосуванням принципу нарахування та відповідності. Конкретизацію механізмів зазначених принципів банк описує обліковою політикою.

Кожний вид доходу і витрат банку відображається у системі рахунків окремо.

Класифікація витрат здійснюється відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [1] та Правил бухгалтерського обліку доходів й витрат банків України [2] і деталізується за видами діяльності, що полегшує складання звітності. Тобто усі доходи і витрати прийнято розглядати з позиції напрямів діяльності банку, за якими вони отримані: операційною, інвестиційною, фінансовою.

За операційною діяльністю виникають такі доходи і витрати: процентні, комісійні, прибутки (збитки) від торговельних операцій, дохід у вигляді дивідендів, витрати на формування спеціальних резервів банку, доходи від повернення раніше списаних активів, інші операційні доходи і витрати, загальні адміністративні витрати, податок на прибуток, непередбачені доходи і витрати.

За результатом інвестиційної діяльності банк визнає: доходи (витрати) за операціями з реалізації (придбання) інвестиційних цінних паперів, доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи, доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю, банк визнає: доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу, доходи (витрати) за субординованим боргом, дивіденди, сплачені протягом звітного періоду, доходи за результатами випуску інструментів власного капіталу.

Усі доходи банку з огляду на ймовірність їх сплати боржником поділяються на:

– нараховані доходи, що фіксують суму, належну до отримання за настанням строків, визначених угодами. Так, за рахунками нарахованих доходів обліковуються ті суми, строки погашення яких ще не настали (обліковуються за рахунками класів 1, 2, 3);

– прострочені нараховані доходи, які виникають у разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами у строк, передбачений угодою. На рахунках прострочених нарахованих доходів класів 1, 2, 3 (вони передбачені за тими самими групами рахунків, за якими обліковуються нараховані доходи за відповідним активом) несплачені у строк суми починають обліковуватися наступного робочого дня;

– сумнівні нараховані доходи, які визнаються у випадках, коли банк не має впевненості в їх сплаті, з огляду на незадовільний фінансовий стан боржника та непогашення заборгованості за основним боргом, щодо якого ці доходи нараховуються;

– безнадійні нараховані доходи, що списуються з балансу за рахунок сформованих резервів, коли ймовірність їх сплати практично неможлива (значне погіршення фінансового стану боржника, його збиткова діяльність).

Усі витрати комерційних банків поділяють на:

- банківські витрати;
- небанківські операційні витрати;
- непередбачені витрати.

До банківських належать витрати, які безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю, визначеною Законом України "Про банки і банківську діяльність".

Небанківські витрати можуть включати інші витрати, які не відносяться до основної діяльності банку.

Витрати визнаються непередбаченими, якщо вони за змістом відповідають таким ознакам:

– виникають у разі надзвичайних подій і мають одноразовий характер – збиток буде визначений тільки за фактом подій;

– не повторюються по суті (наприклад, виникли через зміни у правилах бухгалтерського обліку активів і пасивів).

На відміну від банківських і небанківських операційних витрат, непередбачені витрати не можуть впливати на фінансову оцінку банку.

Для відображення у системі рахунків сум доходів і витрат необхідно пересвідчитися у додержанні таких умов: заборгованість за активами та зобов'язаннями

банку є реальною; фінансовий результат операції, пов'язаної з наданням (отриманням) послуг, можна достовірно оцінити.

Найбільшу питому вагу в обсягах доходів і витрат банку мають процентні доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів, а нарахування здійснюється в межах дії принципу обережності.

Обов'язкова умова обліку – це відповідність рахунків нарахованих доходів й витрат і рахунків класу

6 і класу 7 назві активу чи зобов'язання, щодо яких виконується операція з нарахування. Номенклатура рахунків класу 6 «Доходи» та класу 7 «Витрати» побудована з урахуванням потреби формування звіту про результати діяльності банку. Загалом, рахунки класу 6 «Доходи» – пасивні, а класу 7 «Витрати» – активні. Визначено такі класифікаційні групи доходів і витрат, що їх узагальнюють розділи Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України (табл.1).

Таблиця 1 Класифікаційні групи доходів і витрат у банках

Групи доходів і витрат	Клас 6 «Доходи»	Клас 7 «Витрати»
Процентні	60	70
Комісійні	61	71
Результати від торговельних операцій	62	-
Інші операційні доходи	63	73
Інші доходи	64	-
Загальні адміністративні витрати	-	74
Повернення списаних активів	67	-
Відрахування у резерви	-	77
Непередбачені доходи (витрати)	68	78
Податок на прибуток	-	79

Джерело: узагальнено авторами за даними [13]

Облік доходів і витрат у банках ведеться наростаючим підсумком з 1 січня до 31 грудня поточного року. Станом на 1 січня наступного року перевищення загальної суми доходів над загальною сумою витрат або загальної суми витрат над загальною сумою доходів починає обліковуватися відповідно за рахунком 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження» або 5041 А «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Діяльність банку оцінюється у Звіті про фінансові результати (форма №2). Звіт про фінансові результати надає інформацію про доходи і витрати, а також фінансовий результат господарської діяльності банку за певний звітний період. Складання цього звіту ґрунтується на принципах нарахування та відповідності. Базовими елементами звіту є доходи і витрати.

Фінансовий результат – це різниця між доходами та витратами банку. Таким чином визначається облікова формула звіту про фінансові результати.

Перевага доходів над витратами означає, що банк отримав прибуток. Інформація про кінцевий фінансовий результат відображається в балансі в розділі «Власний капітал».

Висновки. Отже, доходи і витрати є похідними об'єктами комерційних банків, що виникають як

результат здійснення певних банківських операцій. Система бухгалтерського обліку доходів і витрат банку – це основа всієї системи управління, оскільки саме тут накопичується вся інформація про фактичні витрати і доходи, відображається кругообіг ресурсів у процесі його діяльності.

У фінансовій звітності банків відображаються показники за реальним станом активів, зобов'язань, капіталу банку, що потребує врахування особливостей обліку доходів і витрат.

Правильна організація обліку витрат і доходів банку в сучасних умовах має забезпечувати оптимізацію кожних елементів витрат та максимізацію доходів, які супроводжують здійснення різного виду банківських операцій і послуг. Комерційні банки повинні наполегливо працювати для того, щоб задовольняти потреби суспільства і отримувати дохід. Адже на сьогодні багато банків змушені припинити свою діяльність в зв'язку з отриманням значних витрат.

Для удосконалення обліку доходів і витрат комерційних банків слід удосконалювати методики обліку і посилення конкуренції у банківській сфері. В такому випадку, відчутні переваги будуть мати ті комерційні банки України, в яких буде сформована чітка підсистема управлінського обліку.

Література:

1. План рахунків бухгалтерського обліку банків країни : постанова Правління НБУ № 280 від 17.06.2004 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/-cgibin/laws/main.cgi?nreg=z0389-01> (дата звернення: 09.01.2019).
2. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України : постанова Правління НБУ від 08.10.2010 р. № 457 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=z0583-03> (дата звернення: 09.01.2019).
3. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку процентних та комісійних доходів і витрат банків та внесення змін і доповнень до окремих нормативних актів Національного банку України URL: <https://bit.ly/2TlgEco> (дата звернення: 09.01.2019).
4. НП(С)БО 1 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства Фінансів України № 73 від 07.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 09.01.2019).
5. ПСБО 15 «Доходи» : наказ Міністерства Фінансів України № 290 від 29.11.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (дата звернення: 09.01.2019).
6. МСФЗ (IFRS) 15 «Виручка за договорами з клієнтами». URL: <https://bit.ly/2EZrh06> (дата звернення: 09.01.2019).
7. ПСБО 16 «Витрати» : наказ Міністерства Фінансів України № 318 від 31.12.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0027-00> (дата звернення: 09.01.2019).
8. Корпанюк Т. М., Марченко С. О. Правила обліку нарахування доходів і витрат комерційних банків України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. №13. С. 132-135.
9. Мещеряков А. А. Теоретичні аспекти організації економіки банку. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 2. С. 97-106.
10. Аранчій В. І., Чумак В. Д., Бражник Л. В. Фінанси підприємств : навч. пос. Полтава : РВ ПДАА, 2018. 350 с.
11. Чернелевський Л. М. Удосконалення обліково-аналітичної роботи та її вплив на економічну інтеграцію країни : монографія. К. : НУХТ, 2018. 211 с.
12. Єршова Н. Ю., Черкасова Є. О. Дослідження особливостей організації обліку та обліку доходів та витрат у банках. URL: <https://bit.ly/2F75K5w> (дата звернення: 09.01.2019).
13. Камінська М. Б. Особливості організації обліку доходів і витрат у банках. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2015. № 2(2). С. 147-153.

References:

1. National Bank of Ukraine (2004). The Plans of the State Tax Inspection Bureau of the Central Bank (Order No. 280, June 17). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/-cgibin/laws/main.cgi?nreg=z0389-01> [in Ukrainian].
2. National Bank of Ukraine (2010). Rules of accounting of incomes and expenses of banks of Ukraine (Order No. 457, October 08). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=z0583-03> [in Ukrainian].
3. National Bank of Ukraine. For the purpose of registration, the Bank was to provide a list of proxies and customs procedures and the withdrawal of bank accounts and the introduction of changes and advances to the non-normative acts of the National Bank of Ukraine. Retrieved from <https://bit.ly/2TlgEco> [in Ukrainian].
4. Ministry of Finance of Ukraine (2013). The National Accounting Standards (Standard) 1 "General Requirements for Financial Statements" (Order No. 73, February 07). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> [in Ukrainian].
5. Ministry of Finance of Ukraine (1999). Accounting standards 15 "Revenues" (Order No. 290, November 29). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> [in Ukrainian].
6. IFRS (IFRS) 15 "Revenue from contracts with customers". Retrieved from <https://bit.ly/2EZrh06> [in Ukrainian].
7. Ministry of Finance of Ukraine (1999). Accounting standards 16 "Costs" (Order No. 318, December 31). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0027-00> [in Ukrainian].
8. Korpaniuk, T. M. & Marchenko, S. O. (2017). Rules of accounting for the calculation of income and expenses of commercial banks of Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 13, 132-135 [in Ukrainian].
9. Meshcheryakov, A. A. (2017). Theoretical Aspects of Organization of Bank Economy. *Scientific Opinion: Economics and Management*, 2, 97-106 [in Ukrainian].
10. Aranciy, V. I., Chumak, V. D. and Brazhnik, L. V. (2018). Business Finance. Poltava: RV PDAA [in Ukrainian].
11. Chernelovsky, L. M. (2018). Improvement of accounting and analytical work and its influence on economic integration of the country. Kyiv: NUKHT [in Ukrainian].
12. Yershova, N. U. & Cherkasov, Ye. O. (2012). Investigation of the Association of the Organization of the Book and the List of Executions and Works in Bankas. Retrieved from <https://bit.ly/2F75K5w> [in Ukrainian].
13. Kaminskaya, M. B. (2015). For the sake of the organization of the otlichu dohodiv i vitrats in bankah. *Journal of Zhytomyr's'kogo national national congresses*, 2 (2), 147-153.

